

KÖVETKEZTETÉSEK

Hagymáson a rontás, boszorkányság ideológiájának társadalmi funkciója van, tehát *működik*. Fontos megállapítani, hogy nem az emlékezetben létező, a múltból fennmaradt, de ma már fontosságát veszített hiedelmekről van szó, hanem a ma ott élő emberek számára releváns társadalmi valóságról.

Míg kezdetben úgy tűnt, hogy a rontásban való hit Hagymáson státusfüggő, terepmunkám alatt és az interjúk alapos áttanulmányozása nyomán arról győződtem meg, hogy nem annyira a rontásban való hit, mint a róla való nyilvános beszéd státusfüggő: a magyar gazdákról, akik nyíltan tagadják, hogy a rontásban hisznek, sok esetben kiderült, hogy válsághelyzetben ugyanúgy igénybe vették a román papok, jósok szolgáltatásait, mint a falu általuk „babonásnak” tartott lakosai.

A boszorkánysággal, rontással kapcsolatos diskurzusban Hagymáson (más társadalmakhoz hasonlóan) szétválaszthatóak az általánosságban tett megjegyzések (*előítéletek*) és a személyes, konkrét vádak. A rontással kapcsolatos előítéletek *nem, foglalkozás, etnikum* vonatkozásában fogalmazódnak meg. A sztereotípiák szintjén leginkább nőknek tulajdonítják a rontással kapcsolatos tudást, illetve a rontás képességét. Foglalkozás szempontjából a papokról, jósokról és mágikus gyógymódokat is alkalmazó gyógyítókról feltételezik leginkább, hogy a rontáshoz is értenek.

A falubeliek percepciójában a kuruzslók (varázslók) *szellemmel járnak*, illetve *szellemi dolgokkal* foglalkoznak. A szolgáltatásszerű, pénzért végzett varázslást szellemi munkaként tartják számon. A kuruzslók nem csak azért számítanak deviánsnak, mert egy ambivalens, rossz céllal is felhasználható tudás tulajdonosai. Tapasztalataim szerint a szellemi munkával szembeni előítéletek ennél általánosabb szinten is jelen vannak. Úgy vélem, a helyi magyar gazdaemberek értékrendjében a földmunka magasabbrendűségével függ össze az, hogy nem bíznak a szellemi munkában. A látható, fáradságos fizikai munka a haszonszerzés társadalmilag elfogadott módja. A vagyonszerzés más módjait gyakran gyanakvással szemlélik, például a kereskedést.

A papokkal kapcsolatos előítéletek megoszlását a vallás szempontjából is lehet vizsgálni, de etnikum szerint is megoszlának. A protestáns (református és unitárius), római katolikus és neoprotestáns egyházak a falubeli magyarok nézetei szerint a rontással és általában a mágiával kapcsolatos előítéletek szempontjából minden gyanú alól mentesülnek. A magyar papok és híveik

között korlátozottak az emberi viszonyok, leggyakrabban arisztokratikus a papok magatartása, távolságtartóak és elutasítják a nem hivatalos kötelességek (mise, gyóntatás, keresztlő, esketés, temetés stb.) körébe tartozó kéréseket. Szerepkörük jól körülhatárolt és részvételük a népi vallásos gyakorlatban nagyon korlátozott. Ezért érthető, hogy hozzájuk nem kapcsolódnak a mágikus jelenségekkel kapcsolatos előítéletek. Az ortodox papok szolgálatkészségüknél fogva, valamint a szolgáltatások széles skálája miatt legalább annyira vonzzák a negatív előítéleteket, mint egy több szerepet ellátó népi mágikus specialista.

Az etnikummal kapcsolatos előítéletek közösségen kívüli, külső ellenséget neveznek meg. Két ilyen előítélet különíthető el a falubeliek elbeszélései alapján. Az egyik magyar lakosok részéről a románokat jelöli ki, mint a rontás szakértőit és gyakorlóit. A másik etnikummal kapcsolatos sztereotípiát a magyar és román szemszögből egyaránt külső etnikai csoportnak számító cigányokhoz kötődik.

A rontással kapcsolatban nem csupán az általánosságok szintjén beszélnek a faluban, hanem konkrét problémákkal kapcsolatban is. Ilyen esetekben nem előítéletekkel, hanem konkrét személyekkel szembeni *rontásvádakkal* van dolgunk. A dolgozatban statisztikai elemzést végeztem 60 konkrét rontásvád alapján. Az eredmények néha igazolják az általános vélekedést a mágikus gyakorlatról, de sok esetben rámutatnak az előítéletek és a gyakorlat közti lényeges távolságra.

A rontást a konkrét vádak esetében is leginkább nőknek tulajdonítják (80% nő, 10% férfi, 10% ismeretlen). Az áldozatok neme körülbelül fele-fele arányban oszlik meg: 50% nő, 47% férfi, 3% ismeretlen. A *státuskülönbőség* szempontjából a boszorkánysággal kapcsolatos szakirodalomból jól ismert módon itt is az egymáshoz közel álló státuszú, vagy egymással egyenlő státuszú személyek vádolják meg egymást rontással. Hasonló homogenitás mutatható ki az etnikai hovatartozást illetően is: sokkal inkább jellemző az azonos etnikumú személy megvádolása, mint a más etnikumhoz tartozó személyé. Ez főleg az általánosságok szintjén megfogalmazott előítéletekkel szemben érdekes, hiszen azt jelenti, hogy a konkrét esetek és viszonyok esetében egész más tényezők dominálnak a rontásvádak megfogalmazásában, mint az etnikai hovatartozás. Egyetlen esetben releváns tényező az etnikum, a vegyes házasságok és magyar és román fiatalok közti szerelmi viszony esetében. Az általam ismert esetek szerint az a jellemző, hogy a magyar szülők, rokonok értelmezik az ilyen viszonyokat szerelmi varázslás eredményeként, ezzel tagadva a „természetes” viszony kialakulásának lehetőségét.

A rontások közt a személyesen véghezvitt rontások a leggyakoribbak. Ez azt is jelenti, hogy Hagymáson bárki ronthat, illetve bárki igénybe vehet egy specialistát, ha a rontásban segítségre, a sajátjánál bővebb ismeretekre van szüksége. Aki ront, az igen ritkán tekinthető a hagyományos értelemben vett *boszorkánynak*. A rontó személy ellen a jelenlegi törvénykezés kontextusában nem is érdemes, emiatt nem is emelnek *törvényszéki vádat*. A falu társadalmában, családi, rokoni, szomszédsági, baráti viszonyokon belül azonban van jelentősége a rontásvádaknak. Ezek elsősorban előnyös magyarázatot nyújtanak egy bajra, szerencsétlenségre, másrészt alkalmat nyújtanak egy baj kontextusában egy nem kedvelt személy nyilvános befeketítésére. Fontos megállapítani, hogy a rontásesetek és a *vádak nyilvánossága* nem az egész falu, csupán a releváns személyes viszonyok. Ez nyilvánvalóan a falu méreteivel, illetve a szomszédsági viszonyok területén bekövetkezett változásokkal függ össze. Itt elsősorban arról van szó, hogy halálozás és beköltözés, illetve kisebb mértékben a városra költözés, külföldre való kivándorlás következtében a szomszédok kicserélődtek, másrészt a falu lakossága jelentősen sűrűsödött, a telkek felosztódtak több család között a migrációs politika következtében, a bennszülöttek pedig kénytelenek voltak kisebb helyen és idegen eredetű szomszédok környezetében élni. A szomszédsági viszonyok az utóbbi tizenöt évben még a bennszülött szomszédok esetében is több esetben romlottak, ezt elsősorban a lopás vádjával fejezik ki.

A rontás eszközeit, módszereit és a végrehajtó személyt számba véve kiderül, hogy az esetek döntő többségében az emberek nem vesznek igénybe semmilyen specialistát (65%). A *kuruzsló* alkalmazásának nincs különösebben nagy jelentősége a rontások kivitelezésében (alig 8%-ot tesznek ki azok az esetek, amelyekben ilyen segítséghez, illetve szakértelemhez folyamodnak). A *román papok* jelentősége a kuruzslókkal szemben jóval nagyobb, az esetek 27%-ban fordulnak hozzájuk segítségért. A román papokat az igazságszolgáltatás eseteiben keresik meg, és minden esetben misét kérnek tőlük. A pap böjttel, imádkozással kapcsolatos utasítást ad a kliensnek. A statisztikai elemzés során a módszereket a helyiek fogalmaival élve különítettem el kategóriákra, figyelembe véve a gyakoriságukat is. Az így felosztott módszerek százalékarányát tekintve a következő eredményeket kaptam: az *átok és böjttel* módszere 18%-ot tesz ki, a *mise és böjttel* 28%-ot, a *bedobott csinálmányok* 15%-ot, a *megéttetés, megitatás* 10%-ot, a fennmaradó 28% pedig megoszlik a különböző más módszerek között.

A környék mágikus specialistái négy csoportra oszlanak: *gyógyító, kuruzsló, jós (látó), (román) pap*. A specialisták szükség esetén a laikusnak

szolgáltatásképpen segítenek. A specialisták egyike sem csak pozitív vagy negatív, hanem minden esetben mindkettő, tehát lényegüket tekintve ambivalens figurák, és az a tapasztalatom, hogy ha egy specialista több szerepet is ellát (például gyógyít és jósol), akkor a gyanú még erősebb vele szemben.

A rontó módszerek részletesebb kvalitatív elemzésekor kitűnik hogy a rontás elemei közt a leglényegesebb a *rontó erő*. A falubeli képzetek szerint ez némely esetben személyhez kötött, máskor a rítus során keletkezik. A rontó módszerek elemei részben a rontó erő előállításában, részben a közvetítésében játszanak szerepet. Az erőnek verbális és anyagi hordozói vannak (verbális: átok, mise, ima; anyagi: csinálmányok esetében, étetés, itatás esetében). A rontás olyan elemei, mint a környezet, az időpont, a rontó erő generálását kedvezően befolyásolják. A rontás eszközeinek egy része mintegy ellenpólusát képezi a népi vallásosság területén is szerepet játszó eszközöknek. Ezeket az eszközöket a falubeliek nézetei alapján *tisztátalan eszközöknek* nevezem. Ide tartoznak az élő emberi testből származó anyagok, a menstruációs vér és az ürülék, valamint a halott ember teste. A rontás eszközei közt vannak olyanok is, amelyek nem önmagukban, azaz nem eredetüknél fogva tisztátalanok, hanem a rontó rítus során válnak tisztátalanná. Ezt a fajta tisztátalanságot *kontextuális tisztátalanságnak* nevezem.

A rontó erő átvitelének módja (hatásmód) alapján a rontások két alapvető csoportját különítettem el, a *szellemi* és a *fizikális* rontásokat. Ide tartoznak: *átok, mise, böjt, reprezentációkkal való rontások egy része, szellemmel való rontás*. Nem jellemzőek a hasonmással (pl. az áldozatot reprezentáló bábuval) dolgozó rontások. A szellemi úton ható rontások kategóriájában az egyetlen olyan eszköz, amelyet az áldozat reprezentációjának tekinthetünk, a gyertya, amelynek égése, fogyása az áldozat elfogyását vetíti elő. A fizikális módszerek esetében a rontó erőt az áldozattal, illetve a károsítandó tulajdonnal érintkező emberi test vagy csinálmány közvetíti.

A fizikális módszereket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a leggyakoribbak az áldozat testének ruházat (vagy más testtel érintkező tárgy) általi reprezentációjával vagy a testet érintő csinálmányokkal való rontások. Szerelmi varázslás esetében ezek a csinálmányok tartalmazhatnak a rontó (illetve a társra vágyó) testéről származó anyagokat. Általános romlást, betegséget, illetve egy kapcsolat „halálát” megcélzó rontások esetében a csinálmány gyakran a halott testével érintkező tárgyat tartalmaz, vagy az áldozat testével érintkező tárgyat juttatnak a halott teste közelébe, és a temetés során a sírba. A megfogalmazások arra engednek következtetni, hogy a csinálmány

a halottal együtt nem csupán a sírba, hanem a túlvilágra jut (*vigye magával...*), ahova az áldozatot is maga után kellene, hogy vonzza.

Az aranyosszéki peranyag kutatásával még nem volt időm behatóan foglalkozni. A falubeli rontó módszereket viszont összehasonlítottam azokkal a rontásokkal, amelyeket az 1584-ben lezajlott kolozsvári boszorkányperek tanúvallomásaiban találtam. Az összehasonlítás során a következő következtetésekre jutottam: (1) Ugyanezek a rontástípusok ott is mind megvannak, és a testhez való viszony ott is egy használható szempont. (2) A 16. századi rontások esetében – legalábbis a bíróság elé került esetekben igen ritka az olyan rontás, ami szellemi úton hat, és csupán az átok fordul elő. Nincs szó olyan misékről, amiknek igazságszolgáltatás a célja. (3) Ritka a csinálmánnyal való rontás és általában a mágikus rítus. (4) Gyakori ezzel szemben az olyan rontás, amikor a boszorkány közvetlenül érintkezik az áldozat testével, és ennek számos altípusa van. Ez a rontás legjellemzőbb módja. (5) Nem vesznek igénybe specialistákat, a rontás személyes, és aki ront, azt boszorkánynak tartják. Mindezeket összegezve elmondható, hogy a rontás jelensége két aránylag közeli helységben, de nagyon távoli korban erőteljesen különbözik.

A kortárs rontásokkal kapcsolatban felmerülő emberi problémák három nagy csoportra oszthatók: a *kapcsolatok* problémái, a *tulajdonnal* kapcsolatos problémák és *egészségi* problémák. Ezek változatai jelennek meg, mint a rontást kiváltó okok, illetve a rontás következményei. A rontást kiváltó okok két csoportra oszthatóak: a gazdasági károk (35%) és a kapcsolatok zavarai (62%). A rontásnak tulajdonított következmények közül a legjelentősebb hányadban az egészség károsodása van jelen (48%, betegségek és halálesetek együtt). A tulajdon károsodása az esetek 13%-ban fordul elő, a lopott tulajdon rontás következtében való visszaszolgáltatása az esetek 5%-ban. 17%-ot tesz ki az olyan esetek száma, amikor a rontásnak semmiféle következményt nem tulajdonítanak. A következmények közül a kapcsolat befolyásolása (17%) mindig párkapcsolatokra vonatkozik.

A kapcsolatok jelentőségéről elmondható, hogy általában a vérrokonság és affinális rokonság, illetve a szerelmi viszony jóval gyakoribbak és fontosabbak, mint a szomszédsági vagy más viszonyok. A hagyásiak esetében tehát nem beszélhetünk túlnyomórészt *szomszédsági boszorkányságról*. A rontás vádja csak a problematikus viszonyokon belül merül fel, tehát egy bizonyos személyt nem vádol meg minden egyes családtag, szomszéd. Ritkán vádolnak meg rontással többen egy személyt. Az eddigiekből nem csak

az következik, hogy az ember személyes életének valamely problémáját rontással magyarázza, hanem az is, hogy a problémákat a legközvetlenebb kapcsolataival hozza összefüggésbe, és általában nyilvánosságra is csak ebben a szűk kapcsolathálóban hozza. A vádak esetében a rontás fogalmának stratégiai használatával is számolni kell. A rontás az egyik legelőnyösebb betegségmagyarázat, hiszen ha a betegnek sikerül a környezetével ezt elfogadtatni, nem feltételezik, hogy bűn elkövetése vagy életmódja miatt beteg.

Tekintve, hogy a rontások ilyen nagy hányada családi és rokonsági kapcsolatokkal, illetve e viszonyokban felmerülő problémákkal kapcsolatos, felmerül a kérdés, hogy a rontásvádak által valamilyen problémát fogalmaznak meg, vagy a vád a valós problémákról tereli el a figyelmet? Favret-Saada például saját kutatása esetében azt állapította meg, hogy a boszorkányvádak az illető vidéken a családi feszültségekről, családon belüli rivalitásról terelik el a figyelmet. A felkért specialista a rontás gyanúját mindig egy a családdal kapcsolatban levő, de családon kívüli személyre tereli.

Kutatásom alapján a helyi rontásokkal kapcsolatban a fent említettekkel összefüggésben a következőket állapíthatom meg:

1. A párkapcsolaton belüli feszültségeket, a házassági viszony problémáit a falubeliek hajlamosak külső tényezőkkel, elsősorban az anyós rontásával magyarázni. Ilyen értelemben a rontásvád eltereli a figyelmet a tényleges problémáról, és mentesíti a gondban levő embereket a felelősségtől, illetve arra ösztönzi őket, hogy a kapcsolaton kívül keressék a megoldást. Az ilyen helyzetek nemegyszer válasban végződnek.

2. A faluban nyilvánvalóan vannak gazdasági, megélhetési problémák és etnikai feszültségek. Ezek a problémák olyan makrojelenségekkel függenek össze, mint a falu etnikai összetételének és társadalmi viszonyainak jelentős módosulása a migráció és az 1989 utáni gazdasági változások (kollektív gazdaság felbomlása, gyárak csődje, munkanélküliség és a föld magántulajdonba való visszaszolgáltatása, a föld megművelésével és a termés értékesítésével kapcsolatos gondok). Ezek a változások a falubeli hierarchiát, az emberek értékrendjét is módosították. A bennszülött lakosság és a bevándorolt lakosság között érzékelhető értékrendbeli és életstratégiai különbségek vannak. A falubeli régi magyar családok érezhetően háttérbe szorultak a falu társadalmában. Kutatásom alapján úgy tűnik, hogy a havasi románokkal szembeni előítéletek, amelyek gyakran a rontással kapcsolatban fogalmazódnak meg, elterelik a falubeliek figyelmét a súlyos gazdasági és társadalmi problémákról. Ezekről a falu magyarsága tekintetében többen is megfogalmaztak nagyon reálisnak látszó véleményeket. A kérdés nyilván-

valóan részletes kutatást igényelne, de annyit az általam ismert vélemények és adatok alapján megállapíthatok, hogy valóban sok a magyar vénlegény, alkoholista és öngyilkos, és mindenesetre nyilvánvalóan több, mint a román lakosság körében. A cigány lakosság kis létszámú a faluban, ezért következtéseimben a magyar és a román lakosságra koncentrálok. Az a gyanúm, hogy a vegyes házasságok, amelyek leginkább magyar lányok és román fiúk közt kötődnek, összefüggenek a román férfiak másfajta életstratégiáival (vagyis kevesebb alkoholt fogyasztanak, nagyobb a foglalkozásbeli és földrajzi mobilitásuk). Úgy tűnik, a helyi magyar lakosság számára előnyösebb a vegyes házasságról mint csináltatás eredményéről gondolkodni. Ebben az esetben az összes járulékos probléma fel sem merül.

Minden, amit a rontásról elmondhatunk, emberi kapcsolatokhoz kötődik. A tulajdon és az egészség károsításakor is létezik, vagy keletkezik egy kapcsolatbeli probléma. A rontásokról általában elmondható, hogy *a megcélzott mindig egy személy*, csak nagyon ritkán egy család, kollektív bűn esetén. A Favret-Saada által leírt franciaországi vidék boszorkányságával szemben itt *a rontás „individualizmusá”* figyelhető meg. A francia példák egy olyan paraszti társadalomból valók, ahol a gazdálkodás családi termelésként folyik a családfő, a férj, illetve apa vezetésével. Ez egy erőteljesen férfiuralmú világ, ahol a nők nem hozhatnak komoly döntéseket. Ebben a faluban, bár folyik családi keretek közt termelés, a döntéseket általában közösen hozzák mindazok a felnőttek, akik a munkában részt vesznek. Emellett igen ritka az olyan család, ahol nincsenek más foglalkozású, a gazdálkodástól jórészt független családtagok. Talán ez áll amögött, hogy általában személyeket, és nem családokat céloz meg a csináltatás.

A vádlott–vádló kapcsolat típusait elemezve nyilvánvalóvá válik, hogy az anyós–meny viszony feszült, és a meny gyakran vádolja rontással az anyóst. Ez részben szerelmi rontást jelent, de nagyobb hányadban a meny egészségét, életét megcélzó rontást, illetve a házasság megromlását (veszekedés, rossz viszony előidézésével). A feszült viszony tapasztalataim szerint a következőknek tulajdonítható: a meny az ilyen esetekben mindig a férj szüleihez költözik, és bár legtöbbször külön háztartásban, esetleg külön házban is élnek, az anyós nagymértékben kontrollt gyakorol, illetve irányítani próbálja az ifjak háztartását. Amint az már a fent említett szerelmi rontásokkal kapcsolatban is kiderült, az anyós hatalma a házasságkötések befolyásolásában is megnyilvánul (és e befolyásolásnak csak egy eszköze a szerelmi mágia). Az anyák, leendő anyósok manipuláló, illetve örködő szerepe a család határainak védelmével kapcsolatos (etnikai határ, család státusza, a család

kultúrája, értékrendje). A menyek problémái az új családba való beillesztésükkel és beilleszkedésükkel kapcsolatosak.

A faluban hallottak alapján úgy tűnik, a rontást Hagymáson ritkán előzi meg valamilyen nyílt konfliktus, inkább hosszasan elhúzódó rossz viszonyok, feszültségek készítetik az embereket arra, hogy bajaik mögött rontást feltételezzenek. Ingatlanügyek esetén rokonok közt a nyílt konfliktus is előfordul (veszekedés, verekedés, ritkábban gyilkossági kísérlet), a rontást viszont, úgy tűnik, az olyan esetekben választják, amikor egyrészt törvényes megoldásra nem látnak lehetőséget, illetve amikor a felek közt nyílt agresszióra nem kerül sor.

A mágikus tulajdonkárosítás esetei nem gyakoriak. A vagyonnal kapcsolatos ügyek részben házak, telkek, másrészt termőföldek tulajdonviszonyaival kapcsolatos problémákat fednek. Az olyan esetekben, amikor a szokásjog és a hivatalos jog közt valamilyen tekintetben eltérés mutatkozik, azok a családtagok illetve rokonok, akik a szokásjog és családon belüli megegyezés következtében egy örökségtől elesnének, igyekeznek ezt törvényes úton „jóvátenni“. Ha a per sikerrel jár, a törvényesen megkárosított, sértett fél bosszúból megcsináltathatja a rokont.

A lopás és a tulajdonkárosítás mágikus formái (tejelvitel, a föld terméketlenné tévése, disznók megmérgezése) egyaránt a tulajdon határát sértik, a szerelmi varázslások, „házrontások” (házassági viszony megrontása) a rokonsági viszonyokba avatkoznak be. Az egészséget károsító rontások viszont az emberi test határait sértik, az általam szelleminek és fizikálisnak nevezett hatásmódok szerint módosítják az ember egészségi állapotát, vagy halált idéznek elő. A rontások leggyakoribb következményei betegségek és halálesetek, ezután következnek a kapcsolatokat befolyásoló rontások. A tulajdont károsító rontások kisebb hányadban fordulnak elő, és leginkább ezek a *szomszédsági rontásesetek*. A kapcsolatok, a tulajdon és az egészség problémái egymással szorosan összefüggő problémák.

Az egészség károsodása általában nem oka, hanem következménye egy mágikus aktusnak. Egyaránt lehet az irigységből, rosszindulatból elkövetett rontás, illetve a büntetés szándékával elkövetett (istenítélet-típusú) rontás következménye. Az általam vizsgált rontásesetek 48%-ban egészségkárosodás a következmény. Nyilvánvaló, hogy a rontás összes előforduló következményei közül ez a legfontosabb. Az egészségkárosodás egyrészt egy személy testi és/vagy lelki betegségét, másrészt a halálát jelentheti. A vizsgált rontásesetek 16,7%-ának volt haláleset a következménye. A testi és lelki beteg-

ségek megoszlását statisztikailag nem vizsgáltam, de a rontásnak tulajdonított testi problémák nyilvánvalóan többségben vannak.

A rontással (és szellemekkel) kapcsolatos problémák kezelésében a helyi specialisták közül kétségtelenül a román papoknak jut a legfontosabb szerep. A román papok szolgáltatásai és a népi vallásosságnak az ortodox egyházhoz és valláshoz kapcsolódó része nagyon gazdag téma, amellyel dolgozatomban részletesen nem foglalkozhattam. A román papok az alternatív igazságszolgáltatás területén is fontos szerepet játszanak. Az igazságszolgáltatás céljával véghezvitt rontásokban a vallásos élet elemei dominálnak (mise, ima, böjt, gyertyagyújtás). A személyesen kivitelezett mágikus igazságszolgáltató módszerek az egyszerű átkozódtól a komplexebb rítusokig terjednek. Az ilyen rítusok során a károsult fél a pincében, házban vagy kertben különböző tárgyi kellékek igénybevételével, bizonyos elmaradhatatlan gesztusok és testtartás kíséretében, a hétköznapitól esetleg elütő öltözetben, illetve gyakran kiengedett hajjal imádkozik és kéri az isteni igazságszolgáltatást. De az *istenítélet* olyan igazságszolgáltatási forma, amely esetében a hagyási emberek legtöbbször papi segítséget vesznek igénybe. A pap mediál a károsult ember és Isten között, közvetíti panaszát és kívánságát, amelyben kijelöli a bűnhődés mikéntjét. A pap által szolgáltatott átokmise (*afuresenie*) lehetőségét a faluban hallottak alapján nem zárhatom ki, de nem is állíthatom bizonyossággal, hogy ilyesmi történik.

A nyilvánosság szerepe az igazságszolgáltatásban nagyon fontos. Hagymáson a bosszú elfogadható és nyilvánosságra hozható, sőt, ha „beteljesedik” a kérés, akkor egyenesen hasznos nyilvánosságra hozni, mert ezáltal erkölcsi kárpótlásban részesül a böjtlő, az Isten meghallgatta kérését, tehát igaza volt. A rontásesetek 53,33%-át igazságosnak tartják (tehát egyrészt az emberek átkait, miséztetését, másrészt az „Isten büntetését” igazságosnak tartják). A rontásesetek igazságosságát a kiváltó ok függvényében vizsgálva a következő eredményekhez jutottam: gazdasági kár esetében ítélik leggyakrabban igazságosnak a rontásokat (az esetek 85,71%-ában), a kapcsolatok zavara esetében csupán az esetek 37,84%-ában ítélik a rontást igazságosnak, míg az irigység, szerzési vágy által motivált rontásokat (köztük a szerelmi varázslásokat is) igazságtalannak ítélik.

Vizsgálatom alapján úgy látszik, hogy az igazságtevő rontások (akárcsak a rontások általában) inkább az olyan esetekben fordulnak elő, amikor a felek közt nem robban ki nyílt konfliktus, nem kerül sor agresszív támadásokra, heves veszekedésekre. A látszólagos béke mögött viszont sok esetben

legalább olyan erős harag és bosszúállási vágy bújik meg. Sok esetben az átkozódás, paphoz járás néhány szomszéd nyilvánossága előtt zajlik.

A rontás esetében egy nagyon rugalmas ideológiával állunk szemben, ami egyrészt támogatja az uralkodó erkölcsi nézeteket (azt állítva, hogy a bűnösön fog a csináltatás), ugyanakkor fenntartja a lehetőséget arra is, hogy bizonyos rontáseseteket rosszindulat következményeként, illetve tévedés-ként értelmezzenek és az áldozatot ártatlannak tekinthessék.

